

Доц. др. Владан Гавриловић

УРБАРИЈАЛНЕ ДАЖБИНЕ СЕЛА ВОГАЊ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XVIII. И ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XIX. ВЕКА

Хабзбуршка монархија је дошла у посед целог Срема тек после аустро-турског рата 1716-1718. године. Након тога већи део ових територија тзв. "турског Срема" предат је коморској управи и подељен на три провизората: сурчински, сурдучки и митровачки. Коморска управа у Срему окончана је 1728. године стварањем земунског, митровачког и карловачког спахилука.¹ Каснијом инкорпорацијом сремских територија, односно стварањем Сремске војне границе 1745. године, у њу су укључена сва коморска насеља, као и већи део насеља преузет из различитих спахилука (карловачког, земунског, митровачког, вуковарског).² Остали делови су укључени у новонасталу Сремску жупанију.³

Село Вогањ је остало изван територије Војне границе у оквиру тзв. митровачког, касније названог румског спахилука, на кога је даровницу 1751. године добила племићка породица Пејачевић.⁴ Властелинство је задржало тринаест села, те су осим Вогња у њега улазили још и: Рума, Суботиште, Буђановци, Краљевци, Јеленци, Радинци, Путинци, Петровци, Добринци, Сибач, Шелеврени, као и десетак пустара.⁵

Спахилук (румски) је као и сви други у Срему и Славонији био подвргнут Славонском урбару царице Марије Терезије из 1756. године.

¹ Славко Гавриловић, *Срем од краја XVII. до средине XVIII. века*, Нови Сад 1979, 73.

² Списак ових насеља поближе види у : С. Гавриловић, *Срем од краја...*, 458-460.

³ Прикључењем многих насеља и пустара Војној граници знатно је смањена величина спахилука у Срему а самим тим и опсег Сремске жупаније, која ће територијално бити најмања међу славонским жупанијама. (С. Гавриловић, *Срем од краја...*, 460.)

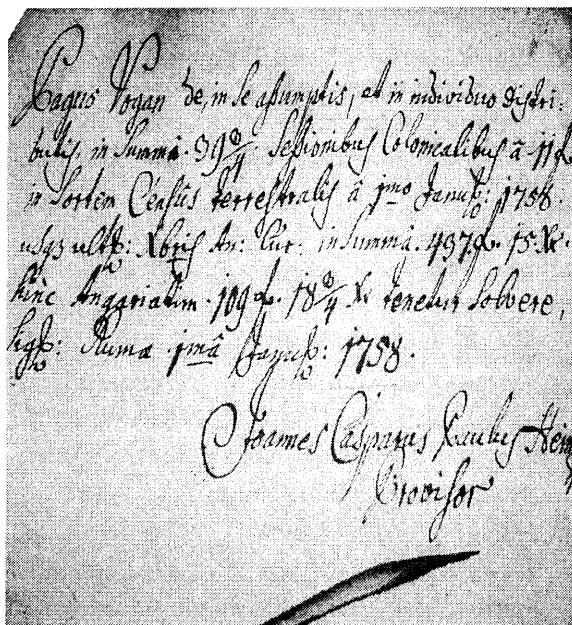
⁴ Душан Ј. Поповић, *Племство*, Војводина II, 115; Д.Ј. Поповић - А. Душин, *Племићке породице*, Војводина II, 160.

⁵ Од наведених села Шелеврени ће опустети, Јеленци бити расељени, а Инђија од пустаре постати селом. (С. Гавриловић, *Обнова славонских жупанија и њихово разграничавање са Војном границом (1745.-1749.)*, Зборник Матице српске за друштвене науке, св. 25, Нови Сад 1960, 65.)

Овај урбар је детаљно регулисао односе између сељака и спахије.⁶

Увођење урбара повукло је за собом премеравање земљишта, поделу истог на сесије, као и одређивање обавеза сељаштва према спахијама.⁷ На основу тога је и село Вогањ као део румског спахилука било подвргнуто Славонском урбару, па су се на основу њега, у новцу, прерачуна-вале обавезе сељака према спахији (породици Пејачевић).⁸

Почетна година наплаћивања дажбина (1758.)

У погледу тзв. основних "терестралних обавеза" тј. земљарине, које су се плаћале на основу сесија, Вогањ је у периоду 1758-1818. плаћао суму за $39\frac{3}{4}$ сесија.⁹ У већем делу тих 60 година терестрална сума је износила 437 форинти 15 крајцара (круцифера), односно 11 форинти по сесији.¹⁰ Одређене промене у износу терестралне суме су се јавиле 1813. године, пошто је две године раније (1811.) дошло до потпуне инфлације и банкрота Државе. Ово је условило појаву готово безвредног папирног

новца. Захваљујући томе терестрални износ је почео да варира све до

⁶ У Славонији је он увео радну ренту за сељака док је сремском сељаку остављено на вољу да сам изабере да ли ће извршавати радне обавезе или се од њих откупити. (С. Гавриловић, *Урбаријално питање у Сремској жупанији средином XVIII столећа*, Зборник Матице српске за друштвене науке, св. 27, Нови Сад 1960, 5-30)

⁷ Сељачке породице у Срему добиле су просечно $\frac{1}{2}$ сесије, односно 12 јутара оранице и 4 косе ливаде. (С. Гавриловић, *Урбаријално питање у Сремској жупанији средином XVIII столећа*, Зборник М.С за друштвене науке, св. 27, 29)

⁸ Од урбара је посебним уговором као трговиште била изузета Рума. (С. Гавриловић, *Рузма-трговиште у Срему 1718.-1848./49.*, Нови Сад 1969.)

⁹ Praestationis Buch Vogau (Земљишна књига села Вогањ, даље Књига, Вогањ)

¹⁰ Књига, Вогањ.

тридесетих година XIX. века, иако је до 1818. године број сесија (39 $\frac{3}{4}$) остао непромењен.¹¹ Године 1818. је изгледа извршена регулација поседа у селу чиме се број сесија повећао на 43 $\frac{3}{4}$. Следећих неколико година број сесија је варирао (43 $\frac{3}{4}$, 44) да би се 1827. утврдило да село Вогањ има четрдесет и четири и шест осамнаестина сесије (44.6/18).¹²

У овом готово 100-годишњем прегледу земљишне књиге села Вогањ, захваљујући нотарима (бележницима) Румског спахилука, у прилици смо да изнесемо не само основне (терестралне) обавезе него и да пратимо закуп дела пустаре Марђелос од стране села, као и број занатлија у селу, па чак и повремено закуп спахијских воденица у и надомак села. Исто тако у прилици смо да за већи број година (поготово у XVIII. веку) искажемо поименични списак кнезова села, као и самих бележника у селу.¹³ У првим годинама ови спискови су много потпунији него касније. Тако на пример сазнајемо да је село 1758. осим терестрала (437 форинти и 11 круцифера) давало спахији на име сваке сесије и хват дрва.¹⁴ На основу пописа можемо сазнати и да је село своје дугове из претходне године, могло исплатити и наредне и то не само у новцу него и у натуралним производима.¹⁵

Спахија је имао, осим ових новчаних и натуралних обавеза, право и да тражи од села подвоз за неке своје производе, као и наплату трошкова на име својих (личних) обавеза.¹⁶

Дажбине села 1762.

Први помен занатлија у селу везан је за 1764. годину. Тада се у попису појављује име ћурчије Радосава, који је на име свог посла пла-

¹¹ Видети кроз појединачне приказе сваке од година, износе терестралних сума и објашњења. (Књига, Вогањ)

¹² Овај број сесија од 44.6/18 сесије у селу остао је непромењен до 1840. године, која је као последња година дата у овој књизи. (Књига, Вогањ, године од 1818. до 1840.)

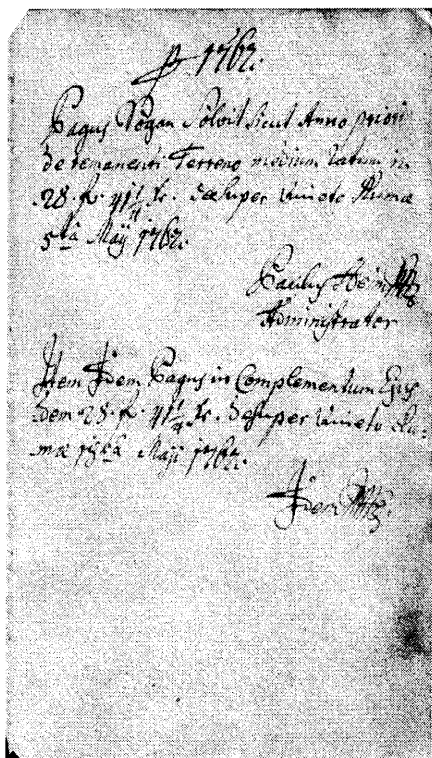
¹³ Овај списак је придодат као посебно поглавље на крају монографије.

¹⁴ Село је на име аренде породици Пејачевић давало по сесији хват дрва.

Хват = 1, 90.м. (Књига, Вогањ, година 1758.)

¹⁵ Ово се односи на 1761. и 1762. годину када је село свој дуг из претходне године платило делом у новцу а делом у селу. (Књига, Вогањ, године 1761.-1762.)

¹⁶ Барон Јосип Пејачевић је од села узео додатну суму на име својих трошкова за учешће на Угарској дијети, правдајући то тиме да он тамо заступа између осталог и интересе села. Ову суму је потврдио својеручно и оверио потписом. (Књига, Вогањ, година 1765.)

ћао закупнину у износу од 6 форинти годишње.¹⁷ Већ следеће (1765.) године у селу се јављају двојица занатлија, Радосав и Грк, непознатог имена.¹⁸ После ове године уочава се једна доста чудна ситуација. Наиме занатлија нема у пописима наредних година све до 1788., када је у селу забележено чак тројица занатлија.¹⁹ У наредном периоду (1788.-1809.) број занатлија је варирао из-међу двојице и четворице. После 1809. године, у којој је забележено чак четворица занатлија (Oppifici-bus), више не наилазимо на њих у даљим пописима.²⁰

У селу су се захваљујући примени Славонског урбара (1756.) већ осамдесетих година јавиле категорије инквиллина (сељаци са кућом и окућницом) а нешто касније и субинквиллина (без куће).²¹

¹⁷ Књига..., 1764. година.

¹⁸ Да ли је реч о правом Грку или Србину источно-грчке вероисповести, нисмо у могућности да истражимо. (Књига, година 1765)

¹⁹ Нажалост наредни нотари нису више поред занатлија исписивали нити њихово име, нити посао којим се они баве. (Књига, година 1788. и даље)

²⁰ Верујемо да је ово био пропуст нотара у селу, поготово што је број занатлија у последњој забележеној години био врло висок за једно село, чак четворица. (Књига, године 1809. и даље)

²¹ Славонским урбаром смањене су работе сељака, али нису у потпуности укинуте. Исто тако дошло је до повећане деобе земље од стране спахија, која је под одређеним условима издавана сељацима. Они су тиме постајали инквиллини и на њу плаћали порез. Категорија субинквиллина је могла значити сељака без земље, али је чешћи случај био да су ти сељаци имали земљу, али као пустару, или шикару, на коју се плаћао мањи или никакав порез. Због тога је број инквиллина и субинквиллина стално варирао, јер су одлукама власти при регулацијама земљишта, поново одређивале ове категорије за свако село. Ко је при томе добијао половину сесије, постојао је сесионалац, као посебна виша категорија. (Славко Гавриловић, *Аграрни покрети у Срему и Славонији почетком XIX. века*, Београд 1960, 11, 17, 24, 50)

мено узимало од спахије пустару Марђелош или један њен део.²⁹ Закуп Марђелоша се први пут јавио у пописима 1768. године, када га је село плаћало "само" 90 форинти годишње.³⁰ Већ 1775. године, селу се издаје у закуп само део пустаре Марђелош и то за 110 форинти, да би наредне године закуп био повећан на 400 форинти годишње.³¹ Ово је изгледа била превелика цена за финансијске могућности села у том тренутку, те оно није закупило Марђелош све до 1796. године.³²

Те године (1796.) је закуп дела Марђелоша износио већ 600 форинти годишње.³³ Од 1806. у попису се поред закупа дела Марђелоша почиње јављати и закуп бунара у истоименој пустари. Тада је закуп већ износио преко 1000 форинти, да би се после неколико година усталио на 1200 форинти годишње.³⁴

Спахијска породица Пејачевић је такође издавала у закуп залишну земљу (Иберланд), који се вероватно налазио у самом селу или на домак села. Он се у пописима јавио као категорија под називом - Remanso terreno – готово од самог почетка, односно од 1760. и бележен је све до 1803. године.³⁵

Исто тако као посебна категорија бележен је једно време простор под шљивама на који је село плаћало годишње 7 форинти и 7 ½ крајцара спахији.³⁶

Последња година из пописа (1840.)

Село је имало своје кнезове који су у његово име најчешће вршили тромесечне или полугодишње уплате закупне суме. Њихов избор се вршио у касну јесен (октобар-новембар) сваке године. О овоме налазимо потврду 1836. године, када се новембра месеца као новозабра-

²⁹ У почетку је била издавана цела пустара, да би се временом због испаше и прихода које је она доносила, породица Пејачевић одлучила да селу издаје само један њен део. (Књига, године 1768. и даље)

³⁰ Књига, година 1768.

³¹ Књига, године 1775. и 1776.

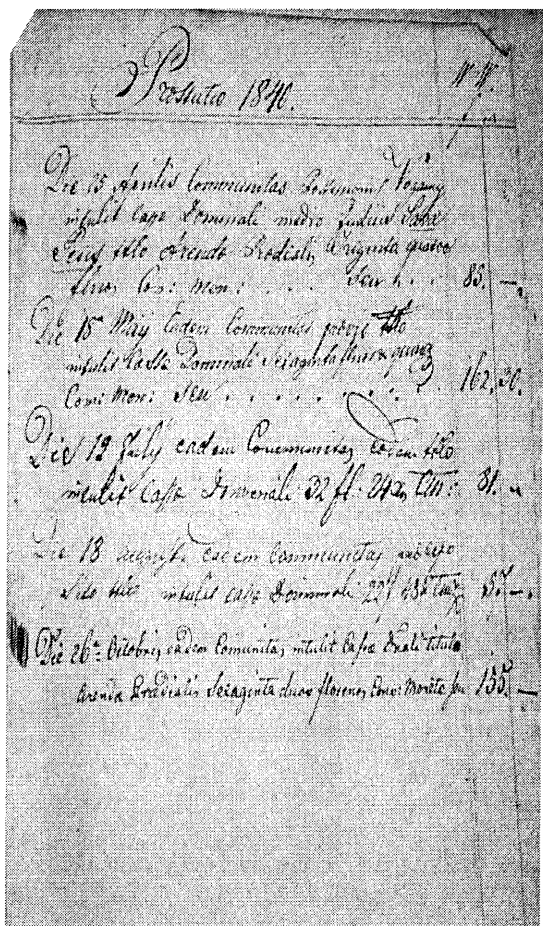
³² Пауза у закупу Марђелоша трајала је од 1776. до 1795. (Књига, године 1776.-1795.)

³³ Село је само накратко, т.ј.1780. године закупило део Марђелоша, а у периоду 1781.-1796. Марђелош никако није закупљен.(Књига, година 1796.)

³⁴ Марђелош је остала једина категорија која се помиње до краја пописа 1840. године. (Књига, година 1806. и даље)

³⁵ Закуп је у почетку износио за њега 50 форинти, да би се касније закупна сума усталила на 200 форинти годишње. (Књига, године 1764.-1803.)

³⁶ Ова категорија је бележена од 1764. до 1772. године. (Књига, године 1764.-1772.)

ни кнез спомиње Матија Петков.³⁷

У селу је од 1764.-1767. забележен и закуп спахијске крчме, у годишњем износу од 200 форинти.³⁸

*

Изложили смо овим текстом историју и економију једног типичног сремског села у Провинцијалу кроз другу половину XVIII. и прву половину XIX. века. Вогањ се налазио у оквиру Румског спахилука и био посед племићке породице Пејачевић. Како је у самом тексту приказано Вогањ се умногоме развио у наведеном периоду (1758.-1840.). У њему су понекад била чак четворица занатлија а село је осим издатог терена узимало у закуп, више година, пустару Марђелош или њене делове. Исто тако кроз од-

нос инквиллина и субинквиллина у селу можемо пратити пораст пореских обвезника, а самим тим и потврду економског раста (развоја) села. Закључак се сам по себи намеће, село Вогањ је као и већина сремских села у Провинцијалу доживело примерен економски раст у овом периоду.

Оригинал овог изузетно занимљивог и вредног рукописа за наше поднебље је предат као поклон Архиву Срема у Сремској Митровици.

³⁷ У почетним годинама пописа имена кнезова су чешћа него касније. Попис свих наведених кнезова дат је као посебан прилог на крају књиге.

³⁸ Књига, године 1764.-1767.

URBARIAL GIVINGS OF THE VILLAGE VOGANJ IN THE SECOND HALF OF THE 18th AND THE FIRST HALF OF THE 19th CENTURY

Summary

Village Voganj was a part of so-called Mitrovački, later Rumski landed estate, on which in 1751 the Pejačević family got the document attesting to the giving of a present. The landed estate (Rumski) was, like every other in Srem and Slavonia, under the Slavonic Feudal Law introduced by Maria Theresa in 1756. This Feudal Law arranged in details relations between peasants and landowners. Introducing the Feudal Law the land was measured, divided into parcels and it determined peasants' obligations to landowners. According to this, village Voganj, as a part of the Rumski landed estate, was under the Slavonic Feudal Law and the obligations of peasants to landowners (Pejačević family) were converted according to the Law. Concerning the real - estate taxes, which were paid according to the parcels, Voganj were paying, in the period from 1758 to 1818, the sum of 39 3/4 of parcels. Most of the time during this period of 60 years, the sum was over 437 forint, more exactly 11 forint per parcel. After 1818 parcels varied between 40 and 50. Apart from basic real - estate taxes, the village rented the part of barren area Mandjelos and periodically landowners' water mills in the village and in the surrounding area. According to the registry, it is possibly to see the development of crafts in the village, and the first craftsman appeared in the second part of the 18 century. This significant original list of the feudal taxes of village Voganj is in the Archive of Srem in Sremska Mitrovica.

POVIJESNI ZBORNIK
godišnjak za kulturu i povijesno naslijeđe
br. 3, Osijek, 2008.

Nakladnik:

Odsjek za povijest - Filozofski fakultet Osijek

Za nakladnika:

Prof. dr. sc. Ivan Balta, predstojnik Odsjeka za povijest

Uredništvo:

Prof. dr. sc. Pavo Živković, Filozofski fakultet u Osijeku

Prof. dr. sc. Ivan Balta, Filozofski fakultet u Osijeku

Doc. dr. sc. Boško Marijan, Filozofski fakultet u Osijeku

Prof. dr. sc. Mithad Kozličić, Sveučilište u Zadru

Prof. dr. fra. Marko Karamatić, Franjevačka teologija Sarajevo

Prof. dr. sc. Azem Kožar, Filozofski fakultet u Tuzli

Prof. dr. sc. Márta Font, Bölcsészettudományi Kar Pécs

Prof. dr. sc. Marta Dobrotková, Filozofická fakulta v Trnave

Glavni i odgovorni urednik:

Prof. dr. sc. Pavo Živković

Tajnik uredništva:

Mr. sc. Zlatko Đukić

Lektor i korektor:

Prof. dr. sc. Loretana Despot

Računalna obrada i prijelom

Ivan Nećak

Prijevod sažetaka na engleski:

Denis Pavić, prof.

Tisak:

Tiskara Soldo, Vukovar

Naklada: 300 primjeraka